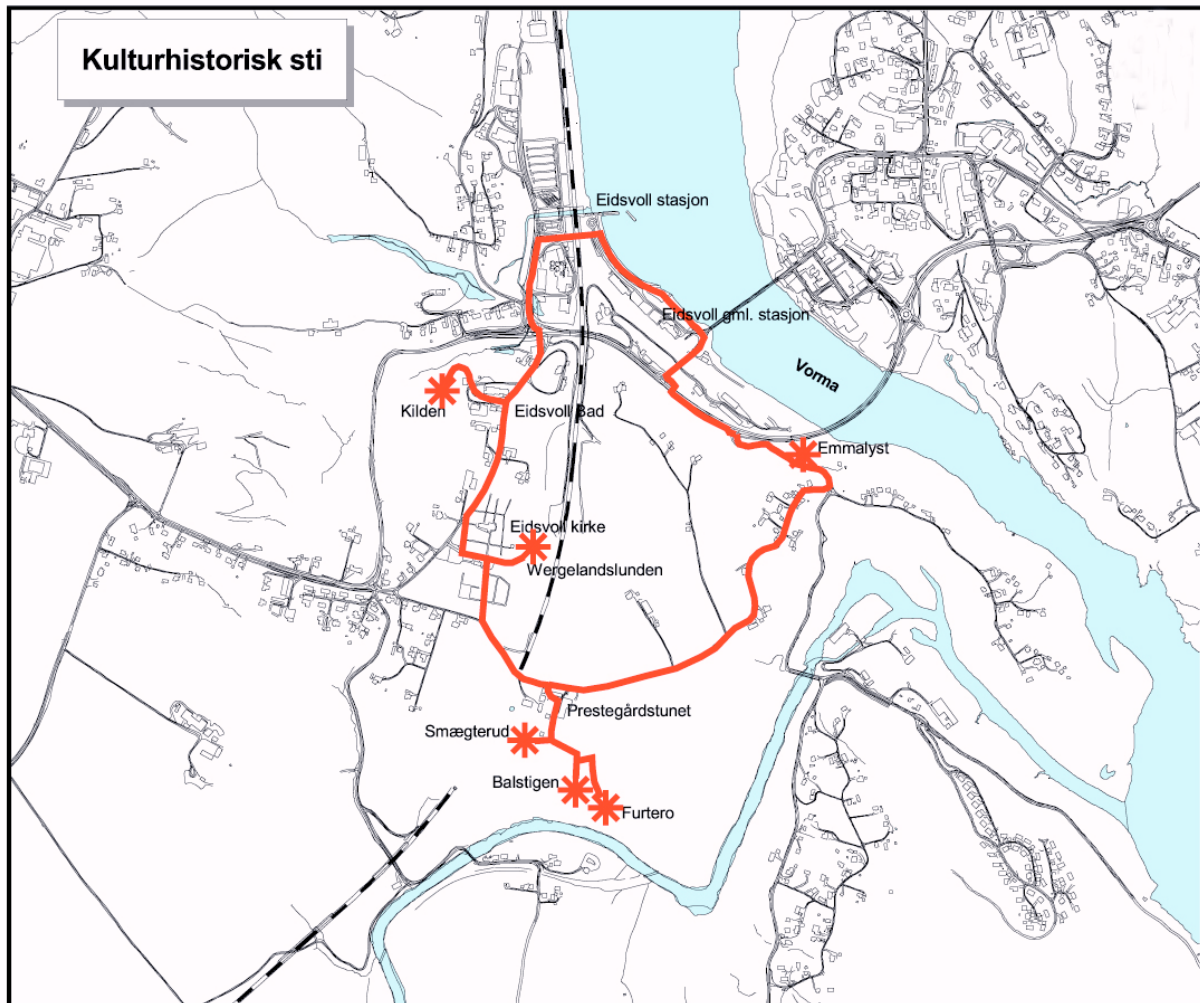

Kulturhistorisk sti

I området rundt Eidsvoll kirke går en annen kulturhistorisk sti som forteller om Wergelandfamilien i Eidsvoll, samferdselshistorie ved Eidsvoll stasjon, stien går innom Eidsvoll bad og gir også informasjon om kirkestedet og tingstedet der Eidsivatinget lå. Stien går innom pakkhuset ved Eidsvoll gamle stasjon, Holsevja, Badet og kilden, Tingvoll, Wergelandslunden, Prestegårds-tunet med Smægterud, Balstigen og Furtero, videre til Emmalyst og ned igjen til stasjonen. En kan velge å gå deler av stien, og en kan velge hvilken retning en vil gå. Stoppestedene er omtalt under.

Kulturstien

Balstigen

14. Nat:

Paa Sjelens Speil vil denne Naturs Skjønhed
aabenbare sig, lægende, trøstende og manande,
eftersom du bringer dine gode eller onde Lidenskaber
med. Den maa øve sin Magt over alle. Glæden maa
den forhøie; men ve den, som skal bære en Længsel i
disse Dale! Og dog maa selv den smærtefulde,
henrykt over denne Sympati, idelig drages hen i dens
Skjød. Den urolig higende vil den maaske pine og
forjage, men den livstrætte vil tro at have fundet
Freden paa denne lille Plet.

Lysthuset på Balstigen, slik Domenico Edman har tegnet det. Tegninga er laget etter beskrivelsene i Camilla Colletts memoarer, samt den bevarte døra. Illustrasjon fra Nordheim: Folk og hendinger I.

Det var saa tyst under Birkene, Solen var næsten nede bag Skrenten, hvor jeg sad. Elven var saa speilblank og Skyggerne saa dybe, at man havde ondt for at skjeldne de virkelige Bakker fra dem i Vandet; Illusion og Virkelighed smeltede i et. Trætoppene paa Høiderne, der springe frem den ene bag den anden, opfangede endnu det sidste Solskjær, før det sted op paa Baarliaasen. Tilsidst laa hint violblaa Slør, der undertiden i varme Sommere giver vore Landskaber en næsted sydlig Tone, over det hele: Solen var nede. Fra Grundene, hvor de skjulte Kilder forene sig med Elven, steg den kjølige Aftenluft, den førte med sig, en berusende Duft af Hø, alle hine varme, krydrede Dufte, som om Dagen leire sig der nede. Hvilken Stilhed!"

Fra "I de lange Nætter" (1862)

Balstigen var hele familiens utfluktssted. Her ble det bygd en åttekantet paviljong som etter hvert ble overstrødd med sitater og skriverier innvendig. I dag er bare døra fra lysthuset bevart, men Eidsvoll Rotary arbeider for å bygge en kopi av paviljongen.

Kulturstien

Eidsvoll Bad

I Midten af en gammel Huulvei, som ennu efter 1814 skal have været benyttet som almindelig Landevei, havde Wergeland truffet paa en tilsyneladende ubetydelig Kilde, hvis særegne Lugt og Smag havde vakt hans Opmerksomhed.

Slik skildret J. Thaulow i "Nyt Magazin for Naturvidenskaberne" i 1842 funnet av kilden som ble grunnlaget for Eidsvold Bad. Henrik Wergeland fikk dyktige naturvitenskapsmenn til å undersøke vannet, og på grunnlag av det ble badet opprettet. Men eiendommen "Eidsvollbakken" som den het fra den ble skilt ut fra prestegarden i 1665, var skysstasjon og gjestegiveri i mange hundre år før mineralkilden ble oppdaget.

Eidsvold Bad var i drift fra 1838. Aktiviteten var stadig økende utover 1800-tallet, men etter 1900 ble besøket dårligere, og etter første verdenskrig ble drifta lagt ned. I badets glansår kunne det tilbys både drikking av jernvann, karbad, sittebad, styrt- og dusjbad, gytjebad og furunålsbad. Det var også muligheter for massasje, frottinger med børste, gnidning og elting, samt pisking med grønt bjørkeris. Nær sagt alle slag sykdommer kunne kureres, men tæringssjuka (tuberkulose) tok en ikke i mot.

Eidsvoll kommune kjøpte lokalene i 1917, og de var lenge i bruk som administrasjonslokaler. I dag etableres "Badet kulturtun" her, med flerbrukshus for bygdas kulturliv og dagtilbud for psykisk funksjonshemmede.

Bebyggelsen her i dag er dels fra tida da badet var i drift, dels ombygd og noen nyere hus. Hovedbygningen er badhotellet som ble bygd rundt 1892, og den gamle spisesalen som ligger inntil, ble satt opp rundt femten år tidligere, og seinere bygd om til kommunestyresal. Havestuen og Wanda ble oppført rundt 1879, den første trolig som erstatning for et tidligere tilsvarende bygg. Borgen var ferdig i 1882 og Eidsiva i 1887. Babel er et nyere bygg, men ligger omtrent der det gamle Babylon lå. Babylon var drengestue på eiendommen, og Babel er i dag administrasjonsbygg.

Det eldste huset som fortsatt står, ser ut til å være Jonas Lie, trolig bygd midt på 1800-tallet. Ellers var det flere andre både inn- og uthus, samt badehus og paviljonger ved brønnene.

Kulturstien

Eidsvoll prestegård

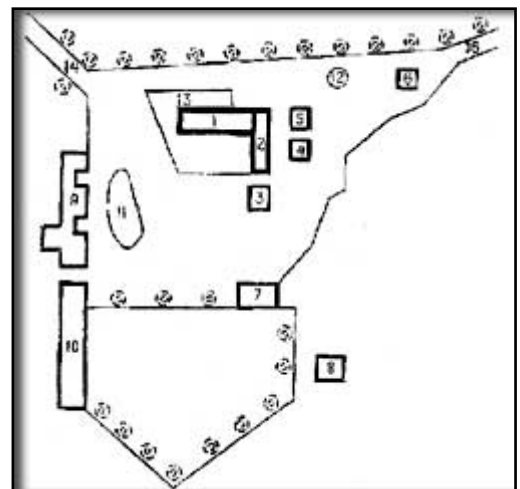
Hjemme

Naar Grenen vajer, fremblaaner den elv,
hvis Bølgeskrig løste min Sjels ubendige Frihed
og lært Quadet at rulle.

Der ser jeg Bjerget, det gamle og graa,
hvor Tanken sig hvilte tilforn paa Flugten til Stjernen
og til de sværmerske Skyer

Henrik Wergeland, 1838

Prestegarden i Eidsvoll var en av de største gardene i bygda, og prestekallet var regnet som svært rikt. Garden ble trolig prestegård alt da den første kjerka i følge sagaen ble bygd i 1017. Oversikten over buskåpen fra 1600-tallet og framover viser at det var mellom 12 og 18 hester, 40-60 storfe, 10-15 sauer og 20-50 geiter. Det var tretten husmenn under garden, og over 8000 mål skog. Både Eidsvollbakken (Eidsvold Bad), stasjonsområdet og flere andre eiendommer er skilt ut fra prestegarden.

Eidsvoll Prestegård i Wergelandstida.

1. Hovedbygningen,
2. Tilbygg til hovedbygningen,
3. Borgstue, 4. Vedskjul, 5. Matbu, 6. Kornbu,
7. Stall, 8. Kjeller med redskapsrom over.
9. Låve, 10. Fjøs, 11. Dam,
12. Dam, 13. Den lille stue,
14. Veg til kjerka, 15. Veg til Bårlidalen.

Illusstrasjon etter tegning i Nordheim:
Folk og hendinger III

I dag er uttunet på prestegarden skilt ut og eies av Eidsvoll kommune. Her er det i dag opplærings- og aktivitetssenter for psykisk utviklingshemmede, under navnet "Prestegårdstunet". Tilbudet er en del av Badet kulturtun. I drengestua på Prestegårdstunet har Eidsvoll Museum ei utstilling om Wergelandsfamiliens tilknytning til Eidsvoll.

Best kjent i Wergelandfamilien er Henrik Wergeland, som forfatter og folkeopplyser. Flere av diktene hans har innhold knyttet til Eidsvoll. Minst like sterk er tilknytningen mellom

hjemsted og litteratur hos Henriks yngre søster Camilla. Camilla Collett satte dessuten sterkt preg på prestegarden og områdene rundt. Kulturstien går innom noen av stedene der hun søkte naturen, freden og roen.

Wergelandfamilien sin tilknytning til prestegarden har gjort den kjent i hele landet. Nicolai Wergeland var representant i Riksforsamlingen i Eidsvoll i 1814. Han bodde på prestegarden, og Nicolais datter Camilla (g. Collett) forteller at Fader.. forelskede sig i denne Egn omkring Præstegaarden... I 1817 fikk Wergeland prestekallet i Eidsvoll, og familien kom til å bli her i 31 år, til 1848. Ingen av husene fra Wergelands tid er bevart. Hovedbygningen som ble bygd på 1720-tallet brant i 1877. Ei stund etter at Wergelandfamilien forlot Eidsvoll, var Eilert Sundt prest her (fra 1869-1875). Han er kjent som pioner innafor folkelivsgransking, med grundige undersøkelser av levekår i Norge rundt midten av 1800-tallet.

Kulturstien

Eidsvoll gamle stasjon

I 1854 ble den første jernbanen i Norge åpnet. Den gikk fra Christiania til Eidsvoll. Grunnen til at Eidsvoll ble valgt som endeholdeplass for den første jernbanestrekningen, var beliggenheten nær vannvegen til Hedmark og Oppland, og videre til Trondheim. Alt før jernbanen kom, var det hyppig frakt av varer på Vormå og Mjøsa. Etablering av jernbanen i kombinasjon med dampbåt på Mjøsa og Losnavannet, ga et effektivt kommunikasjonssystem mellom hovedstaden og Ringebu.

Eidsvoll stasjon i nyoppusset versjon.

Dette var en strekning på 27 mil, halvparten av vegen mellom Christiania og Trondheim. To år etter at jernbanen var ferdig ble Skibladner satt i trafikk, og over 150 år etter går den fortsatt i rute mellom Eidsvoll og Mjøsbyene. I 1880 sto jernbanen mellom Eidsvoll og Hamar ferdig, og i 1998 ble Gardermobanen mellom Oslo og Eidsvoll åpnet.

Kulturstien

Emmalyst

er oppkalt etter Emma Petersen, datter av stiftamtmann Petersen. En antar at Joachim Frich sitt maleri med utsikt fra prestegårdens fehage er laget her.

Skjøn Vorm

Skjøn Vorm, det yndige Mjøs barn svam
helt lystig mot Store-Nes fram,
at møte Glom, sin kjærest,
som kommer fra finnegam.
Ved Foseide-spalt
hun bøier alt
sin svanehals lyttende ned;
fra Funna i øst hun hører hans røst,
Glom hilser et høit: guds fred!

Hun kommer i himmelblaat flagrelin
med gyngende dansetrin.
De Starvar's klarinetter
hilser den brud saa fin.
Nes kirke staar frem - og signer dem
som messeklæd prest opaa hei!
Saa favnes de to i frydefuld ro,
saa danser de deres vei!

Henrik Wergeland

Kulturstien

Furtero

Den Hjemvendte (1852)

I disse Lunde,
Hvor Elven saa tyst seg snor,
Paa blomrende Grunde
Man følge kan Alfes Spor.
I skyggende Lier
Paa deres Stier,
Hvor kjølig Convaller og Natskygger bor.

...

Et er dog forandret!
I Lunden ei mer findes den,
Som engang her vandred` ,
Hun, Alfernes Ven,
Der lokke kunde
Af deres Munde
Ord, som de aldrig betro til Mænd.

Camilla Collett

Kulturstien

Holsevja

Innenfor det nye stasjonsområdet finner vi restene etter Eids-evja, eller Hols-evja som vi gjerne kaller den i dag. Innest i evja, omtrent der "Badebakken" starter, var det ei travel havn fram til Hovedbanen sto ferdig i 1854. Da ble havna flyttet ut i Vorma ved jernbanestasjonen. Ved bunnen av Badebakken var det brygge og pakkhus, og her ble det lastet om fra båt til hesteskyss, eller omvendt.

Et gammelt kart fra begynnelsen av 1800-tallet viser at "Voller-evjen", som den kalles på kartet, den gang hadde en mye større utstrekning enn i dag. (Se kartet.)

Utfyllinga av evja startet i forbindelse med byggingen av Eidsvoll Stasjon, og har fortsatt etter hvert som veger, jernbanespor, planketomt, sagbruk, kornsilo, mølle og meieri har blitt anlagt.

Kulturstien

Kilden

Den kilden som Henrik Wergeland oppdaget i 1834 er borte i dag. Etter hvert var det tre kilder i bruk ved badet: Wergelandskilden som var den første, Prestegårdskilden som ble borte med Gardermobanen, og denne som ble kalt Badekilden. Brønnpaviljongen og badehuset lå lenger ned mot evja, der det var mulighet for både bad og drikking av vannet.

Kulturstien

Mors lund - Wergelandslunden

Prost Leganger anla hage i dette området, og det var her kongen og Riksforsamlingens medlemmer inntok frokost Kristi himmelfartsdag, den 19. mai i 1814. I

Wergelandsfamiliens tid ble dette området kalt "Mors lund". I dag kjenner vi det best under navnet Wergelandslunden. Camilla Collett skriver om stedet:

"Intet kunde være yndigere end dette Engplateau, stille henplantet midt i Skovsdybet, selv tæt omcirklet af Træer, der aabnede sig til Fjernsyn over Dalen og Elven."

Camilla siterer sin far Nicolai som besøker dette stedet den siste sommeren han levde:

"Her stod jeg i 1814 og beskuede denne Udsigt; her paa dette Sted steg den første Tanke op i mig om at søge herhen. Det syntes mig et jordisk Paradis. En Stund efter: Ak, man skal ikke her søge Paradiset!"

Camilla Collett: "I de lange nætter", (1862)

Kulturhistorisk sti

Tingvoll

Plassen nord for Eidsvoll kirke kalles "Tingvoll", fordi Eidsivatinget ble holdt her over et tidsrom på 600 år. Hvert år ved Botolfsmesse, den 17.juni, kom utsendingene fra hele det indre østlandsområdet hit for å lage lover - og for å dømme i samsvar med lovene. Tinget ble flyttet hit i Olav Haraldsons (Olav den hellige) regjeringstid , altså mellom 1015 og 1028, fra Åker ved Hamar. Årsaken til at tinget havnet her på vollen ved Eid var den sentrale beliggenheten i forhold til de gamle ferdselsveiene både over land og over vann.

Fra nyere tid er det sikkert mange som husker det gamle kommunelokalet fra 1892. Huset, som også ble kalt "Tingvoll", rommet opp gjennom årene blant annet amtsskole, middelsskole, realskole og framhaldskole. Det ble revet på 1970-tallet. Nord for selve tingvollen ligger fortsatt et hus fra midten av 1800-tallet, det rommet en av bygdas første faste skoler, og har opp gjennom årene hatt mange funksjoner. Vi kjenner huset best som "Kirkestua", og nå er det barnehage her.

På den gamle tingvollen finner vi flere minnesmerker: Wergelandsobelisken, Camilla Collet-statuen, Minnesmerket for de falne under siste krig, og minnesteinen over Eidsivatinget.